

Trabzon İlahiyat Dergisi
Trabzon Theology Journal
ISSN 2651-4559 | e-ISSN 2651-4567
TİD, cilt / volume: 6, sayı / issue: 1
(Bahar / Spring 2019): 429-455

**Travmayı Anlamlandırması Açısından İmtihan İnancı ve Başa Çıkma:
Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Aileleri Örneği**
The Belief of Test and Coping in Terms of Attributing Meaning: The Case
of Martyr Families, War Veterans, and War Veterans Families

Nesibe Esen Ateş

Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi
Anabilim Dalı
Adana/Türkiye
Research Assistant Dr., Cukurova University, Faculty of Theology,
Department of Psychology of Religion
Adana, Turkey
e-mail: nesen@cu.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4259-9544>
DOI: 10.33718/tid.546770

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 29 Mart/ March 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 8 Mayıs/ Mayıs 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran/ June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Nesibe Esen Ateş, "Travmayı Anlamlandırması Açısından
İmtihan İnancı ve Başa Çıkma: Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Aileleri
Örneği", *TİD* 6/1 (Bahar 2019): 125-151.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tid>
mailto: trabzonilahiyatdergisi@gmail.com

Copyright © Published by Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
Trabzon University, Faculty of Theology,
Trabzon, 61080 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Travmayı Anlamlandırması Açısından İmtihan İnancı ve Başa Çıkma: Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Aileleri Örneği*

Öz

Yaşanan olaylar bireyin anlam duygusunu bozduğunda, temel gaye bozulan anlamı geri kazanmak olmaktadır. Din, imtihan inancını yaşanan olaylara anlam bulma kaynağı olarak sunmaktadır. Çalışmada, olumsuz yaşam olaylarını anlamlandırmada imtihan inancının rolü araştırılmaktadır. Araştırma grubu olarak şehit aileleri, gaziler ve gazi aileleri seçilmiştir. Onların, yaşadıkları travmaların kaynağı ve anlamına dair başa çıkma süreçlerinde, imtihan inancını kullanıp kullanmadıklarını tespit etmek, bu inancın başa çıkmaya olumlu ya da olumsuz etkilerini ortaya koymak, çalışmanın temel amaçlarıdır. İmtihan inancı, üç katılımcı grupta da yaşanan olaya bir neden vermesi açısından oldukça sık atıf almaktadır. Şehit ailelerinde, yaşanan kaybın Allah'tan geldiği ve şerefli bir imtihan olduğu düşüncesi başa çıkmayı olumlu etkilemektedir. Gazilerde, "Neden ben?" sorusuna cevap vermesi açısından önemli olan imtihan inancı çoğunlukla duygusal yönde başa çıkmaya yansımaktadır. Gazi ailelerine göre yakınlarının gazi olmaları ve travma yaşamış kişiler ile beraber yaşamak imtihandır. İmtihan inancının başa çıkmaya etkisini dindarlık algısı, kişilik, sosyal çevre, eğitim gibi bireysel dinamikler belirlemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Din Psikolojisi, Başa Çıkma, İmtihan İnancı, Anlam, Şehit, Gazi*

The Belief of Test and Coping in Terms of Attributing Meaning: The Case of Martyr Families, War Veterans, and War Veterans Families

Abstract

When the individual's sense of meaning are broken as a result of some events, his/her main purpose is to win them back. Religion presents the belief of the test as a source of meaning to the events experienced. In this study, the place and function of the belief of the test in finding meaning in negative life events has been discussed. The families of martyrs, veterans, and families of veterans were preferred as the working group. The main objectives of the study are to determine whether they use the belief of test, and to demonstrate the positive or negative effects of the belief in coping, in the coping processes of the source and meaning of the traumas they experience. In three groups, the belief of the test is frequently emphasized in terms of giving a reason for the event. In the families of the martyrs, the thought that the loss came from God and is an honorable test has a positive effect on coping. In veterans, the belief of test, which is especially important in terms of answering the question "Why me?", is mostly reflected in coping with emotional tendencies. According to the families of veterans, being relatives of veterans and living with traumatized people is a test. Individual dynamics such as perception of religiousness, personality, social environment and education determine the effect of the test belief in coping.

Key Words: *Psychology of Religion, Coping, Belief of Test, Meaning, Martyr, War Veteran*

* Bu çalışma 12.10.2018 tarihinde tamamladığımız "Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Ailelerinde Dini Başa Çıkma: Adana Örneği" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. /This article is extracted from my doctorate dissertation entitled "Religious Coping in Martyr Families, War Veterans, and Their Families: The Case Of Adana", (PhD Dissertation, Cukurova University, Adana/Turkey, 2018).

GİRİŞ

Birey, varlığının bir gereği olarak yaşadıklarını ve dünyayı anlamlandırma yolunda bir isteğe sahiptir. Hayatı anlamlandırma çabası Frankl'a göre¹ kinin temel yaşama gayesidir. Buna göre, hayatının anlamını bulma ve onu yaşamına katma isteği bireyin en temel güdüsüdür. Dinin temel gayelerinden biri inanan bireye ihtiyaç duyduğu bu anlamı sunmaktır. Başa çıkma ise en basit şekli ile sarsılan ya da kaybolan anlamın yeniden inşa süreci olarak tanımlanabilir.² Bu bağlamda yaşanan bir olay, bireydeki anlam duygusunu ve hayatın dengesini bozduğunda kişinin temel gayesi, bu bozulan düzen ve anlamı geri kazanmak olarak ortaya çıkar. Bu çaba sürecinde kullanılan birtakım dinî ve din dışı öğeler mevcuttur. Bu öğelerin seçiminde kişilik yapısı, bireysel donanım, sosyal çevre ve dengeyi bozan olayın niteliği belirleyici olmaktadır. Eğer kişi dine önem veren bir yapıda ise ve yaşadığı problem durumuna dair direkt olarak sunmuş olduğu reçeteler mevcutsa başa çıkma dinî bir ağırlık kazanır. Buna göre kişinin, stres sonucu oluşan kaygı ile olan mücadele süreci başa çıkma, bu mücadele esnasında dinî kaynakların kullanılması ise dinî başa çıkma olarak isimlendirilir³.

Başta çıkma sürecinde, dinin anlam üzerindeki rolü iki farklı yolla ortaya çıkar. Bunlardan ilki, mevcut anlamı koruma ve bireyin anlama ulaşma yollarını yeniden yapılandırma şeklindedir. Travma sonrası kişi, ilk etapta, anlam yollarını ve amaçlarını olduğu gibi tutar. Bu bağlamda bazen anlamı yeniden inşa gereği duyulabilir. Bu tür başa çıkma durumlarında kişi, anlama dair hedeflerini olduğu gibi tutmakla beraber, onlara ulaşma yollarını değiştirebilir. Bu süreçte, yaşadığı sıkıntının altında hikmet arama, cezalandırılma inancından kaynaklı olarak tövbe etme, gü-

1 Victor Emil Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 44. Baskı (İstanbul: Okuyan Yayınları, 2018), 113.

2 Kenneth Pargament, *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice* (New York: The Guilford Press, 1997), 106; Kenneth Pargament, "Tanrım Bana Yardım Et: Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru", trc. Ahmet Albayrak, *Tabula Rasa* 3/9 (2003): 211-213.

3 Kenneth Pargament - Herold Koenig - Lisa Perez, "The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the Rcope", *Journal of Clinical Psychology* 56/4 (April 2000), 520; Muhammet Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 100'ü* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 86-89; Ayşe Murat - Muhammet Kızılgeçit, "Dini Başa Çıkma ve Psikopatoloji İlişkisi (Rize Örneği)", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Haziran 2017): 114.

nah çıkararak arınma ritüellerine başvurma gibi tercihlerde bulunabilir. Ayrıca, duygusal destek ve sevgi gibi, dinî hedeflere ulaşmada denediği yolların yetersizliğine kanaat getirerek, dinsel değişim gibi farklı durumlar yaşayabilir. Bu tür ilk çabalar mevcut anlamın korunmasını sağlayarak başa çıkma şeklinde ortaya çıkar. İlk çabaların yetersiz kaldığı hallerde ise, yaşamın anlamının tamamen dönüştürülmesi yoluyla başa çıkma yaşanmaktadır. Buna göre, hayata dair mevcut amaç ve değerlerden vazgeçilir ve yenileri edinilir. Din burada, anlamın yeniden değerlendirilmesi veya yeniden yapılandırılması yönünde işlev görür. Kişiyi yeni hedefler sunabilir. Fakat bazı hallerde amaçların ve araçların değişmesi de kişi için yeterli çözümü sağlamayabilir. Böyle bir durumda din değiştirme ya da bağışlama yollarına gidilir. Din değiştirme, en radikal başa çıkma yollarından biridir. Bağışlamada ise, kişi yaşanan problem durumu ile barışmayı dener. Yaşananların unutulmasına çalışmak, bununla ilgili sorumlu görülen kişileri affetmek önemli etkinliklerdir. İnsan, affetmesini kolaylaştıracak motivasyonlar üzerinde durur ve bağışlamayı yeni bir değer olarak belirler.⁴

Bireysel anlamın sarsılması veya yıkılması kişiyi dengesizlik ve krize sokabilir. Bu durumda başa çıkma için kullanılan yöntem, sarsılan anlamın temelini muhafaza ederek yeniden canlandırılması ya da yeni ve köklü bir anlam değişikliğine gidilmesidir. Sonuç olarak, kişinin ihtiyaç duyduğu bu anlamı sistematik şekilde sağlayan ve ona uğruna yaşayabileceği ya da ölebileceği bir neden sunan din, ferdin anlam dünyası açısından son derece önemlidir. Herhangi bir sebeple kırılmaya uğrayan anlamın, dinî referans noktaları ile telafi edilmeye gayret edilmesi son derece doğaldır. Din, bu noktada hem kişiyi yeni anlam kaynakları vermekte, hem bireyde mevcut olan anlamın kuvvetlenmesini sağlayacak değerleri güçlendirmekte önemli rol oynamaktadır. İnsan hayatına hedefler koyan din, böylece ona yaşam sebebi sunarken, hayatı boyunca karşılaştığı travmatik tecrübelerini anlamlı ve değerli kılmak yönünde işlev görmektedir. Yaşanan travmaların yorumlanmasının dinsel birtakım öğelerle yapılması son derece yaygın bir tutumdur. Bu noktada dinsel inançlar, insanların yaşamış oldukları istenmeyen tecrübeleri anlamlandırmakta ve onların bu sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır. İslam dini açısından

4 Pargament, *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*, 200-264; Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 55-58.

bakıldığında imtihan inancı bu bağlamda yorumlanabilecek bir içeriğe sahiptir.

Kişinin hayatını kontrol altında tutma isteğine karşın, yaşam pek çok travmayı beraberinde getirir. Şehit ailesi, gazi ya da gazi yakını olmak da yaşanan travmaların bir sonucudur. Şehitlik neredeyse bütün dinler için ortak bir kavramdır.⁵ Hayatını, inancı uğrunda, başkalarının faydasına olacak şekilde feda etme anlamı ile şehitlik, intihardan ayrılmaktır. İslam Dini açısından şehitler, peygamberlerden sonra en yüksek mertebeye sahip, cennet ile ödüllendirilen, imrenilecek kişilerdir⁶. İslam literatüründe mücahit olarak algılanan kavram, emekli askeri değil her an savaşmaya hazır Müslümanları kapsamaktadır. Gazilik özellikle Türk kültürü için oldukça önemlidir.⁷ Tarihsel olarak alp kavramı ile birleşmiş, kahramanlık ve koruyuculuk anlamlarını da içerir hale gelmiştir.⁸ Gazilik günümüzde, malul ve muharip olmak üzere iki başlıkta tanımlanmaktadır. Buna göre, vatan savunması esnasında yaralanıp, savaşamaz hale gelenler malul, yaralanmadan görevini tamamlayanlar ise muharip gazidir. Malul gaziler ve şehit aileleri devletin korumak ve gözetmekle vazifeli olduğu gruplardır.

Bu çalışma yakın kaybı, ölüme yaklaşma, organ kaybı ve engellilik, travma yaşamış veya engelli bir birey ile beraber yaşama gibi tecrübeleri olan şehit aileleri, gaziler ve gazi ailelerinin bu olayları anlamlandırırken imtihan inancını kullanıp kullanmadıkları, kullananların bunu nasıl yaptıkları konularına odaklanmıştır. Buna göre, imtihan inancının, travmatik bir tecrübe sonucunda sarsılan anlam dünyasının yeniden düzenlenmesinde ne gibi etkileri olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktır.

5 Salime Leyla Gürkan, “Şehid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38: 431; Ali Can, “Kur’ân ve Yeni Ahit’e Göre Şehitlik”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/37 (2015); Necati Sümer, *Dinlerde İntihar, Şehitlik ve Ötanazi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 13.

6 Ferhat Aslan - Zeynep Türksever, “İstanbul Folklorunda Şehitlik Etrafında Oluşan Halk İnançları, Uygulamalar ve Memoratlar: Edirnekapı Şehitliği Örneği”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 51 (2015): 35-40; Gürkan, “Şehid”, 38: 432-433.

7 Şinasi Tekin, “Türk Dünyasında Gazâ ve Cihâd Kavramları Üzerine Düşünceler: Gazi Teriminin Anadolu ile Akdeniz Bölgesinde İtibarını Yeniden Kazanması”, *Tarih ve Toplum Dergisi* 19 (1993): 73-75; Selahattin Döğüş, “Osman Gazi’den Gazi Mustafa Kemal’e Anadolu Gazileri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Dergisi* 9/1 (2007): 27.

8 Abdülkadir Özcan, “Gazi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 444.

1. İslam Dininde İmtihan İnancı

İmtihan, günlük kullanımda denemek tecrübe etmek, kişinin başarı durumunu tartmak ve açığa çıkartmak için takip edilen yol, yöntem gibi manalara gelmektedir.⁹ İslam kültüründe ise, Allah'ın birtakım sıkıntılarla kulu sınava çekmesi olarak anlaşılmaktadır. Bu bağlamda musibet, belâ ve fitne kavramları da kullanılmaktadır. Günümüz Türkçesinde belâ, içinden çıkılması güç, sakıncalı durum olarak anlam bulurken; musibet, ansızın gelen felaket, sıkıntı veren şey gibi benzer bir içeriğe sahiptir. Fitne sözlükte karışıklık, kargaşa, arabozucu olarak karşılık bulmaktadır. İmtihan ise sözlükte direnme, güç, dayanışma gerektiren, sonunda ise tecrübe kazandıran zorluk¹⁰ olarak tanımlanmaktadır. Kur'an'da belâ, musibet ve fitne kavramları, imtihan ile aynı bağlamlarda benzer anlama gelecek şekilde zikredilmektedir.¹¹ Buna göre belânın, "açık belâ" (es-Sâffât 37/106), "büyük belâ" (el-Bakara 2/49) gibi kullanımlarının yanında "güzel belâ" (el-Enfâl 8/17) gibi kullanımları da söz konusudur. Ayrıca dinî yükümlülükler için de (Muhammed 47/31) belâ kavramı zikredilmiştir.¹² Musibet kavramı ise, bireyin iradesinin dışında beklenmedik bir biçimde karşılaştığı durum anlamına gelmektedir. Çoğunlukla zarar ziyan, hastalık, doğal afetler, sevilen bir kişinin ölümü gibi büyük zorluklar musibet olarak tanımlanır.¹³ Fitne de benzer manaya gelirken inanç uğruna çekilmek zorunda kalınan zulüm anlamına geldiği zaman, insanın inanmaya yönelimini kuvvetlendirmesi, arınma imkânı vermesi, imandaki kararlılığı ve erdemli yaşayışı kanıtlama fırsatı vermesi bakımından ahlâkî ve dinsel gelişime katkısı olan, olumlu bir sınama yolu anlamına gelebilir.¹⁴

Kur'an'da imtihan konusu ile ilgili olarak belâ, fitne ve musibet dı-

9 Abdullah Yusufoglu, *İslam İtikadında Ahiret* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2014a), 9.

10 Şükrü Haluk Akahın, v.dğr., «İmtihan», *Büyük Türkçe Sözlük*, 10. Baskı (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), 963.

11 Behlül Tokur, *İmtihan Psikolojisi Var Olmanın Hakkını Vermek: İmtihan* (Ankara: Fecr Yayıncılık, 2018), 25.

12 Süleyman Uludağ, "Bela", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 5: 382.

13 Mustafa Çağrı, "Musibet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 31: 255.

14 Abdullah el-Müncebî, *Sabır ve Rıza* (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2017), 22- 31; İbrahim Coşkun, *İlahi Adalet ve Engelli Bireyler* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2016), 75; Mustafa Çağrı, "Fitne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 156-159.

şında ölüm, kötülük, ihtiyarlık, azap, elem, aşırı açlık ve susuzluk gibi sıkıntıların yaşanmasını ve rahmet, iyilik, lütuf vb. olumlu anlamları içeren musibet kavramıyla aynı kökten gelen filler kullanılmıştır.¹⁵ Kısaca ifade etmek gerekirse kişinin imanını ve ahlâkî yapısını test etmek amacıyla, Allah tarafından ona gönderilen, çoğunlukla olumsuz yaşantılar belâ, musibet, fitne gibi isimlerle adlandırılmıştır. Allah'ın kulunu denemek için ona gönderdiği sıkıntılı durumlar belâ ve musibet, bu sıkıntıların yaşandığı süreç ise imtihan olarak anlamlandırılabilir.

Allah, insanları birtakım musibetler ile sınavacağını belirtirken, aynı zamanda bu sınavmadan başarılı geçmenin yollarını da anlatmaktadır. İnsanın başına gelen sıkıntılı bir durumda nasıl davranması ve hem psikolojik hem de günlük yaşamda nasıl adımlar atılması gerektiği Kur'an'da sıklıkla anlatılmaktadır.

1.1. Allah'ın İmtihan Edeceğini Vaat Etmesi

Kur'an'da, dünya hayatının bir denenme yeri olduğu ve insanların, sınava tabi tutulmak üzere geldiğine yönelik ayetlere sıklıkla rastlanmaktadır. Bu sınavın sonucunda ise başarılı olanlar, Allah'ın rızası ve cennet ile ödüllendirilirken, başarısız olanlar cehennem ve Allah'ın laneti ile cezalandırılacaktır. el-Bakara Suresi 155. ayet söz konusu sınavın içeriğini şu şekilde belirtmektedir: "Muhakkak ki ölüm tehlikesiyle ve açlıkla, dünya malının, canın ve (alın teri) ürünlerinin kaybı ile sizi sınavacağız ama zorluklara sabredenlere iyi haberler müjdele." İlk imtihan konusu insanın canı olmaktadır ve ölüm ile karşılaşan bireyin tavrı, Allah'a olan cevabı denenmektedir. Yaşamın devamı için elzem olan ihtiyaçlar da sınav konusudur. Ayetteki "açlık" ibaresi genel itibarıyla, fakirlik olarak düşünülebilir. Böylece, sahip olunan mal mülk ile sıvanacağı insana iletilmektedir. el-Enfâl Suresi 28. ve et-Teğâbün Suresi 15. ayetlerinde maddi varlık ve çocukların imtihan vesilesi olduğu, en büyük menfaatin ise Allah katında olduğu tekrar vurgulanmıştır.

Sıkıntı ve zorluklarla imtihan edilme sadece Hz. Muhammed'e iman edenler için geçerli değildir. Allah, bu durumun daha önceki nesiller için de geçerli olduğunu belirtir. el-Bakara Suresi 214. ayetinde "(Ey müminler) yoksa siz geçmiş dönemlerdeki müminlerin çektiklerine benzer sıkıntılar çekmeden cennete gideceğinizi mi zannettiniz?! Onlar öyle yokluklar öyle

15 Çağrı, "Musibet", 31: 256.

darlıklar çekmişler ve öyle sarsılmışlardı ki peygamberleri ve ona inananlar 'Allah bizim imdadımıza ne zaman yetişecek' diye feryat etmişlerdi. Allah'ın yardımı yakındır." denilerek bu duruma dikkat çekilir. "Eğer başınıza bir belâ gelirse (bilin ki) benzer bir belâyâ (başka) insanlar da uğramıştır, zira böyle (iyi ve kötü) günleri insanlara sırasıyla paylaştırırız. (Bu) Allah'ın imana erenleri seçmesi içindir. Allah zalimleri asla sevmez." (Âl-i İmrân 3/140). Bu ayette bir bakıma inanan bireylere sıkıntıların herkesin başına geldiği anlatılmakla birlikte, bu sıkıntıların geçici olduğu da vurgulanmaktadır. Ancak sadece bu musibetler geçici değildir, refah ve saadet de geçicidir. el-Ankebût Suresinde geçen, (29/2-3) "İnsanlar, 'İnandık' demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler. Ant olsun, biz onlardan öncekileri de imtihan etmiştik. Allah, doğru söyleyenleri de mutlaka bilir, yalancıları da mutlaka bilir." ibareleri aynı noktaya işaret etmektedir. el-En'âm Suresi 42, 43 ve 45. ayetlerde de benzer bir içerik bulmak mümkündür. Burada bazı kavimlerin imana gelmeleri için zor ve sıkıntılı hallere sokuldukları anlatılır. Devamında ise onca zorluk ve sıkıntıya rağmen Allah'a teslimiyet göstermedikleri, isyanlarının daha da arttığı söylenir. el-En'âm Suresi 45. ayette ise sadece sıkıntının değil bolluk ve refahın da imtihan vesilesi olarak kullanıldığı üzerinde tekrar durulur: "Kendilerine verilen öğütleri umursamadıkları zaman onları zenginlik içinde yüzdürdük, onlar bu bollukta şımarıp kendilerinden geçtiler. Derken beklemedikleri anda öyle bir cezalandırdık ki bütün dünyevi hayalleri, ümitleri ve hevesleri sönüp gitti." Ayetten anlaşıldığı kadarıyla Tanrı, zenginliği önce verip, insanların inançsızlıklarının devam etmesiyle onu geri almıştır. Benzer manaları el-A'râf Suresi 94-95. ayetlerde de bulmak mümkündür. Peygamber gönderilen yerlerin halkının Allah'a boyun eğip yakarmaları için belâ ve musibetlerle sınanırları, sonra bu durumu tam tersine çevirip bolluk ve refah verildiği söylenir. "Ve onları (ayrı topluluklar halinde) yeryüzüne dağıttık; onlardan bazıları dürüst ve erdemli kimselerdi; bazılarıysa böyle değildi: Bu sonrakileri hem bağış ve bolluk ile hem de darlık ve sıkıntı ile sınadık ki belki doğru yola dönerler." (el-A'râf 7/168). Ancak insanların şükretmek yerine azgınlık ve taşkınlığa yöneldikleri, sonucunda ise Allah'ın onları kısıkvrak yakalayıp cezalandırdığı (el-Mü'min 40/5) anlatılır. Yine el-A'râf Suresinde (7/96) güvenlik içinde olmak isteyenler için, Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirme şartı koşulur. Bu sayede Tanrı, onlara yerin ve göğün bütün nimetlerini vereceğini belirtir. Sonuç olarak el-Enbiyâ Suresi 35. ayette belirtildiği üzere her insan hayır ve şer ile sınanacak ve Allah'a döndürülecektir.

Kur'an'da, imtihanı başarı ile geçenler için vaat edilen mükâfatlarla, genellikle dünya değil ahiret hayatı kastedilmektedir. Dünyayı isteyene dünyalık verilecektir; ancak, birey için ahiret mükâfatı istemek daha hayırlıdır. Allah bu durumu Kur'an'da açıkça ifade eder, zira Allah kullarına zulmetmeyi sevmez. "...Allah insanlara zulmetmek, durduk yere onları cezalandırmak istemez." (Âl-i İmrân 3/108) denilerek insanların yaşadığı olumsuzlukların bir sebebi vardır noktasına işaret edilmektedir. Çünkü "Doğrusu Allah hiçbir kuluna zerre kadar haksızlık etmez. Ama kulunun küçücük bir iyiliği olsa onu katbekat artırır, üstelik kuluna çok büyük mükâfatlar verir." (en-Nisâ 4/40). Zira inan kişiye gelen belâ, inanmayan küfür halindeki kişiye gelen belâdan hayırlıdır. Mümin kişinin imtihanı başarı ile tamamlaması için birtakım belâ ve musibetle boğuşması zaruridir. Bu, Allah'ın kuluna sevgisini gösterme yollarından biridir.¹⁶

İnsan, dünyaya gelmeden önce sınava tabi tutulacağından haberdardır. "Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler." (el-A'râf 7/172) Burada insan, Yaratıcısına teslim olmuş ve onun kendisine edeceği muameleye razı olmuştur. Sonrasında başına gelen her şeye razı olmalı ve sabır göstermelidir. Ancak insan nimetlere nankörlük eder, haksızlık ve adaletsizliklere sapar, ilahi kuralları çiğnerse muhakkak başına birtakım musibetler gelecektir.¹⁷ Bu Kur'an'da sıklıkla zikredilmiş ve inansın inanmasın bütün insanlığın, gerek nimetlendirilerek gerekse mahrum edilerek sınanacağı defalarca kez dile getirilmiştir.

Kur'an'da imtihan konuları çeşitlenmektedir. Hastalık, kaza gibi can kaybına neden olabilecek durumlar, evlat başta olmak üzere yakınlar ve sevilen insanların kaybı, fakirlik, yoksulluk gibi maddi zorluklar, yurdundan kovulmak ve hicret etmek, savaşa katılmak zorunda olmak gibi bazı sosyal yollarla insan sınanmaktadır. Âl-i İmrân Suresi 186, el-Bakara Suresi 155, el-Enfâl Suresi 28 numaralı ayetler buna delil olarak gösterilebilir.

16 Seyyid Kutub - İbn Kayyim el-Cevziyye, *Belâ ve İmtihan* (İstanbul: Rayza Yayınları, 2017), 13-15.

17 İsmail Karagöz, *Kur'an'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum*, 2. Baskı (İstanbul: Çelik Yayınları, 1996), 27-70.

“Yorgunluk, sürekli hastalık, tasa, keder, sıkıntı ve gamdan, ayağına batan dikene varıncaya kadar Müslümanın başına gelen her şeyi Allah, onun hatalarını bağışlamaya vesile kılar.” (Buhârî, “Merdâ”, 1-3) hadisi hem kulun nelerle imtihan edileceğini belirtmesi hem de bunun hikmetini anlatması bakımından oldukça önemli görünmektedir. “Gerçek şu ki, yeryüzünde güzel olan ne varsa Biz hepsini, hangisinin daha iyi davrandığını ortaya koymak üzere, insanları sınamak için bir araç kıldık.” (el-Kehf 18/7) ayetine göre, sadece hadisteki gibi olumsuz yaşantılar değil, kişi tarafından güzel algılanan şeyler de sınav nesnesidir.

İnsanlara örnek olarak gönderilen peygamberler de bu sınamaya tabii tutulmuşlardır. Peygamberler ile ilgili anlatılanlar, genellikle onların başına gelen zorluklara nasıl karşılık verdikleri, sabırları ve doğru yoldan şaşmamaları sonucu kazançlı çıktıkları çatısına dayanmaktadır. Bu duruma birkaç örnek vermek gerekirse; Hz. Yakup evladını kaybetmek ile (Yûsuf 12/18), Hz. Yusuf hayatını ve özgürlüğünü kaybetmekle (Yûsuf 12/15;20), Hz. Eyüp evlatlarını, mal varlığını ve sağlığını kaybetmekle (Sâd 38/42-43), Hz. Musa, kaza ile adam öldürüp kaçak yaşamakla ve kazanma ihtimali düşük bir savaşa katılmakla (el-Kasas 28/15, 19-20; el-Bakara 2/246), Hz. İsa, hayatını kaybetme riski ile (Âl-i İmrân 3/55), Hz. Lut, toplumsal baskı ile (el-Hicr, 15/67-70), Hz. Nuh oğlunu kaybetmek ile (Hûd Suresi 11/ 43), Hz. İbrahim oğlunu kurban etme emri ile Hz. İsmail ise kurban edilme emri ile sınanmışlardır (es-Sâffât 37/101-103). Hz. Muhammed evlat kaybından sürgüne, amcasının şehit edilmesinden babasız büyümeye kadar pek çok zorluk ile sınanmıştır.¹⁸ Allah’ın kendi seçtiği elçileri dahi sarsıcı bir imtihan sürecinden geçirmesi, aslında inanan insanlar için birtakım dersler içermektedir. Tanrı, bu yolla hiç kimse- nin sınavsız bir hayat süremeyeceğini kullarına açık olarak göstermiştir.

1.2. İmtihanın Amacı

İmtihanın amacı, insanların imanlarının sağlamlığını ölçmektir. İnsana acizliğini hissettirip sabretmeye, dolayısıyla yaratıcıya şükretmeye yönlendirmektir.¹⁹ et-Tartûsî²⁰, belâ ve imtihanın zorunlu olduğunu ve ki-

18 Yusufoğlu, *İslam İtikadında Ahiret*, 18.

19 Osman Oral, “Mâturîdî’de Sabır, Şükür ve Hikmet İlişkisi”, *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/4 (2015): 346.

20 Abdülhalim et-Tartûsî, *Belâ ve Musibetlerle İmtihan* (İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2016), 98.

şinin dünyada bulunmasının temel sebebinin imtihan edilmek olduğunu vurgulayarak konuyu olabilecek en geniş noktaya taşımıştır. Buna göre, yaşam boyunca kişinin deneyimlediği ne kadar kötülük ve güzellik varsa bunun temeli imtihana dayanmaktadır.

İnsanların kendilerine verilen nimetlere nankörlük etmeleri, başka insanlara karşı kötü davranmaları, Allah'ın emir ve yasaklarına uymamaları, fazlaca bencilleşmeleri gibi nedenler başlarına birtakım musibetlerin gelmesine sebep olabilmektedir. "Başınıza her ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder." (eş-Şûrâ 42/30) Buna göre başına bir musibet gelen kişi, yaşadığı sıkıntının hatalarından dolayı olduğunu bilip, hayatına buna göre devam etmelidir. Bu noktada peygamberlerin neden imtihan olduğu sorusuna el-Hilâlî²¹: "Onların de-recelerini yükseltmek ve sabır, rıza, şükür, tevekkül, teslimiyet, dua ve yakarış hallerini artırmak temel amaçtır." diyerek cevap verir. Kutub ve el- Cevziyye²², imtihanın afiyet, zafer ve şerefi tamamlamak için olduğunu belirtir ve peygamberlerin bu sebeple belki de en zor imtihanlarla sınıandıklarını ekler. Güneş²³, buna "rafineleşme" demektedir. Kişinin derinleşip, imanını ve ahlâkını zayıflatan, kıymetini azaltan kibir, bencillik, tamahkârlık gibi duygulardan arınması belâ ile imtihanı sayesinde olur. Böyle durumlarda Allah, insanların silkinip toparlanmaları, yaptıklarını değerlendirmeleri, hayatlarını gözden geçirip yoluna sokmaları için onlara bir fırsat tanır: "Bir de Allah, iman edenleri arındırmak ve küfre sapanları mahvetmek için böyle yapar." (Âl-i İmrân 3/141) Ayrıca münafıklar ve kâfirlerin de bu olumsuz yaşam olaylarından ders alıp imana gelmeleri amaçlanmaktadır. Ancak bu her zaman olumlu sonuçlanmamaktadır. "Fakat o şiddetli azaba onları mahkûm etmeden önce belki (pişman olup) yollarını düzeltirler diye hemen yanı başlarındaki azabı tattıracağız." (es-Secde 32/21) ayeti buna örnek teşkil etmektedir.

Allah, Âl-i İmrân Suresi 140. ayette, Uhut Savaşında yaşanan yenilginin, zamanında Bedir'de düşmanın yaşadığına çok benzer olduğunu ve zor günlerin, insanlar seçim yapmaksızın yaşanacağını belirttikten sonra "...Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve aranızdan şahitler edinsin.

21 Mecdî el-Hilâlî, *İmtihan* (İstanbul: Beka Yayınları, 2017), 30.

22 Kutub - el-Cevziyye, *Belâ ve İmtihan*, 35-45.

23 Ali Rıza Güneş, *İmtihan ve Hikmet Boyutuyla Kaderi Anlamak* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010), 145.

Allah zalimleri sevmez ve aynı zamanda Allah'ın imana erenleri her türlü boş ve yararsız şeylerden arındırması ve hakikati inkâr edenleri etkisiz hale getirmesi içindir. Yoksa siz, Allah içinizden kâfirlerle çarpışanları, imanı uğrunda karşılaştığı zorluklara göğüs gerenleri bilfiil ortaya çıkarma imtihanına tabi tutmadan kolayca cennete girebileceğinizi mi sanıyorsunuz.” (Âl-i İmrân 3/140-142) diyerek imtihanın asıl amacını açıklar. Allah bu şekilde, savaş imtihanı vasıtasıyla, pisi temizden yani kâfiri müminden ayırmaktadır. Aynı şekilde, et-Tevbe Suresi 16. ayette müminlere bu imtihanın nedeni hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre imtihanın amacı, Allah'ın iman edenleri fiilen ortaya çıkarma isteğidir. İmtihan ile beraber kullanılan kavramlardan olan “fitne”nin sözlük anlamının kuyumculukta değerli metali saflaştırmak için kullanılan bir yöntem olması da buna işaret etmektedir.²⁴ Ancak bu kolay bir süreç değildir, kişiyi yıpratıcı zorlu bir süreçtir. İmtihan için kullanılan “belâ” kavramının sözlük anlamının eskime, yıpranma olması da buna işaret etmektedir.²⁵

Sınanmak, sadece Müslümanlar için gerekli bir tecrübe değildir. İnsanlar iman etmiş olmasalar da sınanacaklardır. Bu, dünya yaşamının temel kanunlarından biridir. et-Tevbe Suresi 126 numaralı ayet münafıklara hitaben “Onlar her yıl en azından birkaç defa başlarına gelen felaket ve musibetlerle sınındıklarını görmüyorlar mı?! Bu felakete rağmen neden tövbeye yönelmez, ibret almaz, imana gelmezler.” denilmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki Tanrı, kulları üzerinde sonsuz hüküm ve hükümlerlik sahibidir (el-En'âm 6/61). Bunun kabul ve tasdik edilip, ona göre davranılmasını ister. Olumsuz yaşam deneyimleri kulu imtihan edip, bu sınavı geçmesi için yolu göstermek ve kulunu imana getirmek içindir.

Allah'ın, dünyada insanları birtakım zorluklarla sınamasının temel amacı onları günahlarına tövbe etmeye, şükür ve ibadet etmeye teşvik etmektir denilebilir. Özellikle, günah işledikleri ve bunda ısrarcı oldukları zaman, cehennemde kendilerini nasıl bir cezanın beklediğini onlara hatırlatmaktadır.²⁶ Bu noktada kişiye düşen görev Allah'ın bu musibeti kendisine neden verdiğini düşünmek ve altında yatan hikmeti çözmeye çalışmaktır. Zira o istememiş olsa hiçbir kötülük insanın başına gelmezdi.²⁷

24 Abdullah Yusufoglu, *İslamî Mücadelede İmtihan* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2014b), 11.

25 et-Tartûsî, *Belâ ve Musibetlerle İmtihan*, 78.

26 Oral, “*Mâturîdî'de Sabır, Şükür ve Hikmet İlişkisi*”, 360.

27 el-Hilâlî, *İmtihan*, 87.

İman etmiş olsun ya da olmasın bütün insanlar rutin hayatını bozan olaylar ile uğraşmak zorunda kalacaktır. Bu Tanrı'nın kullarının imanını deneme imkânı sağladığı gibi, onların Allah yoluna dönmeleri, boş ve yararsız işlerden uzaklaşmaları, günahlarına kefaret olması, Allah ile daha yakın ilişki kurmalarını sağlamak gibi amaçları da beraberinde getirmektedir.

İslam dininde sınaama sonucu ortaya konulmaya çalışılan bir ideal Müslüman tipi olduğunu söylemek mümkündür. Bireyin yaşadığı sınanmadan başarı ile geçebilmesi için duygusal, düşünsel ve davranışsal olarak yapması gerek birtakım görevler vardır. Bunların başında belânın kaynağının Allah olduğunu bilmek gelmektedir. Bu sayede yaşanan zorluk anlam ve değer kazanacak, insanın dayanma gücü artacaktır. Sabretmek sınavda başarılı olmanın en temel yollarından biridir. Buna göre kişi, teslimiyet içinde yaşanan durumu kabullenenecek ve çözüm yolları arayacaktır. Ayrıca, nimetlerin kıymetini bilmek, şükrünü gereğince yapmak, sıkıntılara rağmen inancından vazgeçmemek de imtihanda başarıyı getirecektir. Tüm bu süreç ve sonunda oluşan kazanımlar sayesinde olgunlaşmış mümin ortaya çıkacaktır.

Kur'an'da Allah'ın kullarını çeşitli zorluklar ile sınadığına yönelik bu ayetler, başa çıkma esnasında ferdin yaşadığı zorluğu anlamlandırması açısından oldukça önemli bir işlev teşkil etmektedir. Başa çıkma süreci, sarsılan ya da kaybolan anlamın yeniden inşası olarak tanımlanırsa²⁸ bu ayetlerin, Müslümanlar için taşıdığı değer ortaya çıkacaktır. Kişinin yaşadığı travma için sorduğu "Neden?" sorusuna, Tanrı bu ayetler vasıtasıyla cevap vermektedir. Sonucunda yaşanan durumun kabullenilmesi ve üstesinden gelinmesi için inanan ferde bir çıkış yolu sunulmaktadır. Bu ayetlerin bir diğer önemi bireylerin sıkıntının kaynağını belirlemelerine yardımcı olmalarıdır. Zira Allah, açık ve net bir şekilde bu zorluk ve sıkıntıları kullarına kendisinin verdiğini belirtmektedir. İnanan insan için bunun sabretmeyi kolaylaştırıcı bir işlev göreceğini söylemek mümkündür. Zira Yunus Emre'nin dediği gibi cevr-ü cefa ondan gelmektedir ve inanan kişi için Tanrı'nın lütfu da kahrı da hoştur.²⁹

Ayrıca Kur'an'da, zorlukları herkesin yaşadığı sıklıkla vurgulanmaktadır. Buna göre, sıkıntılar bir kişiye veya gruba değil tarihin başlangıcın-

28 Pargament, *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*, 106.

29 Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı*, Der. Selim Yağmur, 8. Baskı (İstanbul: Dergah Yayınları, 2014), 318.

dan beri bütün insanlığa verilmektedir. Bu durumun açıkça belirtilmesi, zorluk yaşayan bireyin yalnız olmadığını, sadece kendisinin zor ve acılı bir hayatı olmadığını, bunun herkesin başına gelen bir durum olduğunu düşünerek teselli bulmasına, hissettiği çaresizlik ve anlaşılama duygusuna cevap bulmasına yardım etmektedir demek mümkündür. Sonuç olarak imtihan edilme düşüncesi yaşanan durumun anlam kazanmasına yardım edici niteliklere sahiptir.

2. Konu, Amaç, Metot

Çalışma imtihan inancının, anlam kaybına veya zedelenmesine neden olan problem durumlarında, anlamı yeniden sağlama için kullanılıp kullanılmadığı konusuna şehit aileleri, gaziler ve gazi aileleri bağlamında odaklanmaktadır. Temel amacı ise imtihan inancının, travmayı anlamlandırmaya etki ederek başa çıkmada olumlu ya da olumsuz bir etkisinin olup olmadığını ve varsa bu etkinin niteliğini ortaya koymaktır.

Araştırmada nitel araştırma deseni, veri toplama aracı olarak ise mülakat ve gözlem tekniklerine başvurulmuştur. Mülakatlarda yarı yapılandırılmış formlar kullanılmıştır. Bu noktada şehit yakınlarından, gazilerden ve gazi yakınlarından yaşadıkları olayı anlamlandırmaları istenmiştir. Bu amaçla, “Bu yaşadığınız hadiseyi nasıl anlamlandırıyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Sorunun, özellikle eğitim seviyesi düşük olan katılımcılarda bir karşılık bulamadığının gözlemlenmesi üzerine, “Sizce bunu neden yaşadınız?” sorusu sorulmuş, tekrar cevap alınamadığında “Allah, size bu olayı neden yaşattı?” şeklinde konu açılmıştır. Bu şekilde de bir cevap alınamayan görüşmelerde, “Bu olay ecel miydi, kader miydi, belâ mıydı, musibet miydi, imtihan mıydı?” denilerek soru açıklanmıştır. Görüşmeler ses kaydına alınıp daha sonra çözümlenmiştir. Elde edilen verilerin analizi aşamasında NVivo10 Nitel Veri Analiz Programından yararlanılmıştır. Veriler, içerik analizi ve betimsel analiz ile yorumlanmıştır. 31 görüşme yapılmış, görüşmecilere kartopu örnekleme modeli ile ulaşılmıştır. Uygulama grubu 19-89 yaş aralığındadır. Eğitim konusunda grup, eğitimin neredeyse tüm basamaklarına dağılmış şekilde çeşitlidir. Buna göre okuryazarlığı olmayandan üniversite mezununa kadar her basamaktan katılımcı mevcuttur. Katılımcılar genellikle alt-orta gelir seviyesinde olup Adana şehir merkezinde ikamet etmektedir. Görüşmeler 2018 yılı ilk altı ayında Adana il merkezinde mülakilerin isteği uyarınca ev, dernek ve vakıf binaları gibi yerlerde yapılmıştır. Süreçte 7 gazi; üç eş, iki çocuk, bir

anne ve bir kardeş olmak üzere 7 gazi yakını, 10 ebeveyn, beş kardeş, iki eş olmak üzere 17 şehit yakını ile yüz yüze görüşülmüştür. Mahremiyetin sağlanması amacıyla mülakilere takma isimler verilmiştir.

3. Şehit Yakınlarında İmtihan İnancı ve Başa Çıkma

Şehit aileleri için yakınlarının ölümü, sevdikleri ile sınanmaktadır. Allah bu sınavı haber vermiş, nelerin imtihan için vesile olacağını bildirmiş ve başarılı olmanın yolunu da açıklamıştır. İmtihan edilme inancının başa çıkma üzerindeki olumlu veya olumsuz etkilerine bakılırsa yaşanan sürecin niteliği daha net olarak anlaşılacaktır. 17 şehit yakınından 12'si bu inanca atıfta bulunmuştur. Bunlardan ikisinde olumsuz başa çıkma gözlemlenmiştir. 7 şehit yakınında olumlu başa çıkma açıkça gözlenirken, 3 kişide olumlu ya da olumsuz bir gönderme tespit edilememiştir.

İmtihan inancına olumlu göndermede bulunan şehit aileleri "Allah sevdiği kulunu dertsiz bırakmazmış.", "Allah, bunu bize nasip etti.", "Ahiret için hazırlık bunlar.", "Hayatta her şey bir imtihan", "Allah imtihan ediyor bizi. İyi olabilirsek ne mutlu bize!", "Allah, onu şereflendirdi, bizi denedi.", "Hep imtihan, her şey, her anın imtihan. Güzel güzel konuş, ağzından kötü şeyler çıkmasın diye." gibi ifadeler kullanmışlardır. Ancak bu ifadelerin ardından genellikle yaşanan imtihanın zorluğuna yönelik söylemlere yer verilmiştir. "İmtihan ama gence ölüm daha başka, çok acı!", "...imtihan olduk. Allah kimseye vermesin çok zor.", "...Zor çok zor, 20 senedir gözümü zün yaşı kurumadı. Kurumaz da ölene kadar... Ama ne yapalım imtihan. İsyan etmiyoruz.". Son örnekte olduğu gibi pek çok vakada imtihan inancı ne kadar büyük bir acı yaşanırsa yaşansın bireyi isyan etmekten alıkoymakta, yaşadığı travmaya bir anlam ve değer yüklemekte, böylece hayata devam etmesinde etkili olmaktadır.

Sınanmaya dair dinî inanç, her zaman bu şekilde olumlu sonuçlar doğurmamaktadır. Araştırmada imtihan inancının olumsuz dinî başa çıkma neden olduğu iki vaka tespit edilmiştir. Bu iki katılımcı da şehit anesidir. Bu iki vaka diğer şehit yakınlarına göre çok daha yakın tarihlerde çocuklarını şehit vermişlerdir. Bunlardan biri 1,5 yıl önce olayı yaşayan Güzin ve 7 ay önce oğlu şehit olan Hacer'dir. Güzin yaşadığı olayın imtihan olduğunu kabul etmektedir, ancak bunun ona zor geldiğini belirtmektedir. "Beni böyle mi sınayacaktı Allah'ım bilmem. Benim oğlum da yaşasa ne olurdu! Dünyaya herkes sığırdı bir o mu sığmadı diyorum böyle" söz-

lerinden de açıkça anlaşıldığı üzere kendisine yapılan sınav dolayısıyla haksızlığa uğramış hissetmektedir. Annenin, diğer insanların yaşamaya devam edip kendi oğlunun ölmesini dile getirmesi bu tür bir kıyaslama yaptığını da göstermektedir. Aynı anne şehitliği şerefli bir mertebe olarak görmekte ve “Allah’tan diyorum, benim çocuğum sokakta sızıp kalmadı. Acısı büyük ama mertebesi de büyük.” ifadelerini kullanması dikkat çekmektedir. Burada bağlam, anneyi anlamak noktasında son derece önemli görünmektedir. Buna göre oğlunun ölümünün, Tanrı tarafından kendisini sınamak amacıyla yaşandığı düşüncesi haksızlık olarak algılanmaktadır. Zira “herkes dünyaya sığmış”ken, onun oğluna yer yoktur. Başka bir şekilde de imtihan edilebilirdi. Ancak, ölümün kaçınılmazlığını düşündüğü zaman, yani bu olayın yaşandığı ve dönüşü olmadığını kavradığı an, din olumlu rol oynamaya başlamaktadır. Zira oğlu, sıradan bir insan gibi alelade bir şekilde ölmemiş, onurlu ve şerefli bir şekilde şehit olmuş, en yüksek mertebeye ulaşmıştır.

İmtihan düşüncesinin olumsuz başa çıkma ile ilişkili olduğu bir diğer vaka da oğlunu 7 ay önce kaybetmiş olan Hacer’dir. “İmtihan tabii ama! Diyorum her şeyle imtihan edeydin de, oğlumla imtihan etmeyeydin, diyorum. Allah’ım beni oğlumla imtihan etmeseydin, diyorum. Çok ağır oldu.” Hacer, Allah’ın kendisini sınavacağına inanmaktadır. Dünya hayatı, imtihan hayatıdır. Ancak ona çok zoru denk gelmiştir. Başka ne olsa razıdır. Bu noktada dinden kaynaklı imtihan inancının olumsuz başa çıkmaya sebep olduğu açıkça görülmektedir.

Şehit yakınlarının büyük çoğunluğunda imtihan inancı, olumlu duygusal başa çıkmayı sağlarken, olumsuz başa çıkmaya yol açtığı da gözlemlenmiştir. Her halükarda bu inanç, başa çıkma açısından işlevseldir.

4. Gazilerde İmtihan İnancı ve Başa Çıkma

Gazilerden yaşadıkları olayı anlamlandırmaları istenmiştir. Bu noktada yedi gaziden beşi imtihan cevabı vermişlerdir. Bu beş gaziden ikisi yaşadıkları travmayı anlatırken henüz kendilerine ilgili soru sorulmadan sınanma inancına atıfta bulunmuşlardır. İmtihan inancına atıf yapmayan iki gaziden biri yaşadığı olayı kader ile anlamlandırırken diğeri belâ olarak nitelendirmiştir.

Yaşanılan travmayı imtihan olarak niteleyen beş gazinin dördünde olumlu başa çıkma gözlemlenmiştir. Abdurrahman ve Tamer soru sorul-

madan sınanma atfında bulunmuşlardır. Mahmut “Bu neden benim başıma geldi diye düşündünüz mü hiç?” sorusuna “Neden ben diye hiç düşünmedim dersem, yalan olur. İlk etapta aklıma takıldı yani. Unutmak için çok uğraştığım zamanlar oldu. Ama sonra bunun ne kadar onurlu bir şey olduğunu fark ettim. Rabbim beni denemiş ve gazi yapmıştı. Gazilik en güzel rütbe şehitlikten sonra.” şeklinde cevap vererek bu noktaya belli bir süreç sonunda ulaştığını itiraf etmiştir.

Gazi Ercan “Allah beni sevdiği için imtihan etti. Sonra da şereflelendirdi ne olacak. Ben ne mutlu ki gazilik ile onurlandırıldım Rabbim tarafından.” diyerek yaşadıklarından gurur duyduğunu ifade etmiştir. Ancak Ercan konuşma boyunca fazlasıyla onaylanma bekleyen bir tavır içine girmiştir. “Hiç şöyle oldu böyle oldu hesaplaşmasına girmedim. Rabbim öyle istemiş, Rabbimin takdiridir. İyileşirse iyileşir, iyileşmezse Rabbim böyle buyurmuş. Kısmetim buymuş, yapılacak bir şey yok. Şehit olmadıysak gazi olduk. Hiçbir isyan, bir şey yoktu, niye böyle oldun falan. Bir şey yoktu hiç...”. Ancak konuşma süresince gözlerinin dolduğu ve ağladığı anlar olduğu göz önüne alındığında konuşmacının kendisini teselli etmek için bu yönde bir tavır geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Gazi Yavuz için bu kaçınılmaz olarak yaşanacak bir hadisedir. Allah onu muhakkak imtihan edecekti. “Bu olacaktı ya. Yaşanacaktı yani. Orada olmasa trafikte olacaktı. Kesindi bu, yani imtihanım benim. İyi ki de askerde oldu, vatan için oldu. İmtihanımdı yani. Allah, beni bununla sınadı.” Ona göre hayatta herkes sınanacaktır. Kendisi askerde sınanıldığı ve gazi olduğu için şanslıdır. Yaşadığının imtihan olduğunu ifade eden Tamer de “Dünyada hiçbir şey güllük gülistanlık değil. Herkesin başına bir sıkıntı geliyor. Benimki de bu şekilde oldu. Ne mutlu ki vatan uğruna oldu. İnsanı, toprağımızı korumak uğruna oldu. Bu açıdan da mutluyum yani, en azından onurlu, gururlu bir şekilde imtihan edildik. İnşallah geçmişizdir.” diyerek Yavuz ile aynı noktada buluşmaktadır. Ancak “Tedavi esnasında, acı çektiğim süreç içerisinde, bunları çekmeme gerek var mıydı, şehit olsaydım daha iyiydi diye düşündüğüm oldu. Yani, biraz ölümü istemek gibi bir şey. O acılardan kurtulmak için de böyle söylemiş, böyle düşünmüş olabilirim. Onunla ilgili, tam o dönemin tahlilini yapamıyorum. O dönemin ruh hali çok farklıydı, stresli acılıydı. Sağlıklı düşünemiyordum” diyerek bu noktaya gelmesinin bir süreç olduğunu anlatmaktadır.

Son olarak yaşadıklarını imtihan olarak nitelendiren Abdurrahman

ise “Cenabı Allah öyle bir yaratmış ki, öyle bir sınavdan geçirdi ki bizleri, kimi şehit oldu, kimisi gazi oldu.” ifadelerini kendisine ilgili soru sorulmadan kullanmıştır. “İmtihan mıydı yani bu sizce?” diyerek konuyu açması istendiğinde “Sınav, tabii imtihan, ya niye yaşadık bunları? Başka ne olacak?! Ama gazilerin hayatı daha sonrasında çok zorlaşıyor. Yani hem sosyal, hem maddi yönden...” diyerek durumun zorluğuna vurgu yapmıştır. Abdurrahman, konuşma boyunca genellikle hayatının zorluklarından dert yanmıştır. Özellikle maddi yönden yaşanan sıkıntılarından bahseden gazide, sadece dinî değil herhangi bir yönden olumlu başa çıkma çabası gözlemlenmemiştir. Bu yaşadığı durum dinen imtihandır, ancak o bunun amacına ya da değerine değil kendisine yaşattığı kayıplara daha çok odaklanmaktadır. Ona göre bu olay olmasa, ayağını kaybederek sınanmasaydı muhtemelen hayatı bu kadar zorlu geçmeyecekti. “Manevi olarak zor oluyor. O yarım insan olma düşüncesi bayağı bir zorluyor.” Bu bağlamda olumlu bir başa çıkmadan bahsetmek pek mümkün görünmemektedir.

İmtihan edildiğine inanma, gazilerin yaşadıkları travmayı anlamlandırmalarında oldukça sık başvurdukları dinî argümanlardan biri gibi görünmektedir. Bu düşünce gazilerde hem olumlu hem de olumsuz başa çıkmaya neden olabilmektedir. Başa çıkmanın hangi şekilde sonuçlanacağına, bireyin inancının niteliği ve kişilik yapısı belirleyici olmaktadır. Din anlayışı yapıcı ve iyileştirici olan kişiler, imtihan inancını da bu şekilde kullanmaktadır. Sonuçta yedi gaziden dördünün imtihanı yaşadıkları travmayı anlamlandırmak için kullanması, kavramın dinî başa çıkma açısından kullanışlı olduğunu göstermektedir.

5. Gazi Yakınlarında İmtihan İnancı ve Başa Çıkma

Gazi yakınları yaşadıkları süreci anlamlandırmaları istendiğinde “imtihan” cevabını sıklıkla kullanmışlardır. Yedi gazi yakınından beşi “imtihan”, “sınav” ifadelerini kullanmıştır. Bu beş yakının hepsinde olumlu dinî başa çıkmanın gözlemlendiğini söylemek mümkündür.

İmtihan ya da sınav kavramlarına en fazla atıf yapan kişi gazi eşi Huriye’dir. Konuşma esnasında 4 kez imtihan, 3 kez sınav, 1 kez de deneme kavramlarına vurgu yapmıştır. İlk olarak eşine “...sen deneniyorsun, bu senin sınavın, geçebilirsen ne mutlu sana...” şeklinde telkin verirken bu konuya giren mülakiye “sizin sınavınız ne peki?” diye sorulduğunda tereddütsüz “Eşim. Kesinlikle buna inanıyorum. Bu benim imtihanım, di-

yorum. Allah herkese bir imtihan verirmiş ya. Kimine eş, kimine çocuk, kimine iş. Bu da benim imtihanım.” cevabını vermiştir. Ona göre, Allah karşısına eşini çıkararak onu denemiştir. Karşılığını da muhakkak verecektir. “...Ben de diyorum, bunların karşılığını göreceğim yani. Rabbim verecek. Ben inanıyorum, sınırsız onun merhameti, adaleti. Her zaman öyle diyorum...” Gazi eşi Melda da bir sınav sürecinde olduğuna ve bunun Allah’tan geldiğine inanmaktadır. “Ben bunu her zaman söylerim, biz bir sınav sürecindeyiz. Her halimiz bir sınavdır. Bizim bu sınavı Allah kolaylıkla geçmemizi nasip edecek inşallah.” Bu noktada Melda, bu tür bir olayın kaçınılmaz olduğuna inanmaktadır. “O olay orada yaşanmasa, başka yerde yaşanacaktı. Şehitlik, gazilik olarak olmuş ne mutlu. Acısı zor ama olacaktı bu yani, iyi ki bu şekilde olmuş.” Huriye ve Melda için bu açıklamalar sadece kendi inançları olarak kalmamış, aynı zamanda eşlerine ve çocuklarına bunu sık sık hatırlatmışlardır. Buna göre, baba ile çocuklar arasında gerilim olduğunda onlar araya girmiş ve telkinde bulunmuşlardır. Bu bağlamda Melda “...Çocukların dayanamadığı dönemleri olur. Diyorum ki biz bir sınavdayız. Bunu sakın unutmayın...” derken Huriye ise, eşinin zorlandığı dönemlerde hem eşine hem de çocuklarına “Biz bir imtihan yaşıyoruz...” diyerek hatırlatmaktadır. Bu iki eşin imtihan inancını sadece duygusal değil, eşlerinin çevre ile olan ilişkisini düzeltmek amacıyla davranış odaklı olarak da kullandıklarını söylemek mümkündür.

Gazi çocukları İpek ve İlhan da babaları sebebiyle yaşadıkları zorlukları imtihan düşüncesi ile anlamlandırmışlardır. Hatta İpek için gazi kızı olmak, “Gurur verici ama zor bir imtihan”dır. “Hem babamın, hem benim, hem annemin imtihanı, tüm ailemizin aslında...” diyerek çerçeveyi genişletir. Ancak “Allah daha büyüğü ile imtihan etmesin.” eklemesini yapmayı da ihmal etmez çünkü çok daha zor sınanmalara maruz kalanlar vardır. Bir diğer gazi çocuğu olan İlhan için de babasının yaşadıkları kendisinin de imtihanıdır. Ancak İlhan hiçbir zaman başka birinin oğlu olsaydım diye düşünmemiştir. “Ben tüm zorlukların yanında onur ve gurur duyuyorum yani. Babamın durumu imtihan yani cennet değil burası, herkesin başına bir şeyler geliyor. Bu dediğim gibi onur verici bir durum.” İlhan, bunun zor bir imtihan olduğunu belirtirken “...En başta gurur duyuyorum çünkü babam vücudundan bir şey feda etmiş vatan için. Bu önemli yani herkese nasip olmaz.” diyerek tekrar bu zorlukla barışık olduğunu göstermektedir.

Gazi ablası Esra kardeşinin imtihanının hepsinin imtihanı olduğunu

söyledikten sonra “Herkeste yansıması farklı oldu bu olayın” diye durumu açıklamaya başlamıştır. Annesi ve babası evlatlarıyla, kendisi kardeşiyle imtihan olmuştur. Sadece kaybetme imtihanı da değildir bu, “... O uzun süreli, ağırlı, sancılı süreç de bizim sınavımızdı... Acı çeken yakınınız var ve çare bulamıyorsunuz. Çaresizlik karşısında teslim olabilmek çok zor bir durumdu...” O süreci anlamlandırmakta güçlük çektiğini söyleyen Esra “... İlk başlarda neden benim kardeşim demedim değil ama. Sonradan zaman geçtikçe çok şükür hayatta ve şerefli bir mevki kazandı dedim...” ifadeleri ile süreç içinde olumsuz ruh halinden olumluya doğru bir geçiş yaşadığını göstermektedir. Gazi yakınları için yaşadıkları olayı anlamlandırmada ve hayata adaptasyonlarını yeniden kazanmalarında, Allah’ın kullarını sınavacağına dair inanç, olumlu rol oynamıştır. Burada olumlu duygu odaklı başa çıkmanın yanı sıra, ailelerin gazinin sıkıntılarını gidermeye yönelik olarak, telkinde bulunurken bu inancı kullanıldığını söylemek de mümkündür.

Üç grubu karşılaştırmak gerekirse, şehit yakınları yaşadıkları olayın bir imtihan olduğunu söylemekte, ancak bunun niteliğine dair konuşmayı pek tercih etmemektedir. Konu ile ilgili gaziler ve onların yakınları daha çok konuşma eğilimindedirler. Buradan hareketle imtihan inancı, çözümü olan ya da hafiflemesi umulan travmatik durumlarda daha fazla atıf almaktadır denilebilir.

6. Anlamlandırma Konusundaki Diğer Bulgular

6.1. Yaşanılan Olayın Kader Olduğu İnancı

Yaşadıkları olayı anlamlandırmaları istenen katılımcıların en çok tercih ettikleri ikinci kavram “kader” olmuştur. Araştırma grubu için kader, müdahale edilemez, değiştirilemez ve kaçınılmazdır. Burada kulun bir etkisi, yetkisi ya da tedbiri yoktur. Olanlar, tamamen iradeden uzaktır. Şehit annesi Melek “Anlamı ne olsun kader işte, yaşayacağız bunu. Ben oğlumun kaybedeceğim. O, vatan uğruna şehit olacakmış. Yani anlamı bu, yazılmış böyle.” diyerek kader karşısındaki çaresizliğini dile getirmektedir. Bilal için oğlunu kaybetmesi kaderdir ve Müslüman olduğu için isyan etmemelidir. “Yaşadığımız kader tabi. Elhamdülillah biz Müslümanız ama bu şahadet olayı çok acı yani. İslamiyet’i bilen insan olduğumuz için inanıyoruz...” sözleri olumlu başa çıkma olarak görülmektedir. Şehit abisi Zekeriya, kader kavramını açıkça kullanmamıştır ancak “Doğduğumuza

nasıl inanıyorsak öyle inanıyoruz. Anne karnına düştükten sonra her şey yazılıyor. Böyle inanıyoruz demek ki ona da böyle bu kadar yazılmış. Allah taksiratını affetsin.” cümleleri ile açıkça kadere gönderme yapmaktadır. Bu vakada olumlu başa çıkma söz konusudur. Son olarak, şehit annesi Elif de yaşadığını kader olarak nitelendirmektedir. “Kaderin önüne geçilmez, Cenabı Allah’a karşı gelinmez. Ömür satın alınmaz. Kader! Demek ki göreceğümüz varmış, göreceğiz. Cenabı Allah öyle yazmış, dökecek gözyaşımız varmış.” Elif’e göre olayın kaynağı Allah’tır ve ona teslim olmaktan başka yapacak bir şey yoktur.

Gazilerden sadece Erol, yaşadığını kader olarak yorumlamıştır. “Ben kader diye düşünüyorum. Olacaktı yani o dakikada bir şey.” Bu nedenden benim başıma geldi diye düşündüğünüz oldu mu sorusuna ise “Hiç öyle bir düşüncem olmadı. Çünkü inançlı kişiler olduğumuz için, bu cümleyi kurmak isyan gibi olurdu yani.” cevabını vererek yaşadığı durumu kabullendiğini anlatmaktadır.

Gazi eşi Özge için eşi ile yaşadığı durum kaderlerinde yazılmıştır. “...Kader! Kaderimiz annemizin karnına cenin olarak düştüğümüzde yazılıyor zaten. Dinen kader bence, Allah yazmış. Kader adım adım onu oraya sürüklemiş. Biz böyle bir şey yaşayacaktık. Kader bizi birleştirecek, oraya tayin olup gideceğiz. Orada başımıza böyle bir şey gelecek...” Allah, bu yaşananların kaynağıdır ve kulun bunda bir etkisi yoktur. Yaşanan her şey kişiyi o yazgıya sürükleyen bir adımdır. Kişi doğmadan yaşayacağı olaylar bellidir. Burada da olumlu başa çıkmadan bahsetmek mümkündür. Zira Özge bunu büyük bir tevekkül ve inanmışlıkla anlatmıştır. O yaşadığı büyük travmaya dinen bir açıklama bulmanın rahatlığı içindedir.

Kader atfı yapan görüşmeciler teslimiyetçi kader anlayışını benimsemiş görünmektedirler. Burada geleneksel yaklaşım kendisini göstermektedir. Bu yaklaşım travmayla yüzleşme ve kabullenmeyi sağlaması açısından olumlu duygusal başa çıkmaya yardımcı olmaktadır.

6.2. Nazar İnancı

Şehit annesi Zeynep, oğlunun başına gelen olayı nazara bağlamaktadır. Ona göre olaydan önce oğlu ve kızı ile gittikleri bir düğünde oğluna nazar değmiştir. “Nazar değdi benim ciğerime nazar. Düğüne gittiydik orada bizi görenler olmuş. Oğlunuzla konuşurken azı dişiniz görünüyordu, ağzınız kapanmıyordu dedi bir tanıdık. Çok temiz bir çocuktü. İçkisi

yok, sigara içmez, kahveye girmemiştir bir gün. O nasıl çocuk, ne ahlaklı dediler. Nazar değdi ciğerime nazar (ağlıyor).” Bu olayda anne olumsuz başa çıkma yaşamıştır. Olayın kaynağı kem gözlü, kıskanç insanlardır. Onlar olmasa oğluna bir zarar da gelmeyecektir. Oğlunun güzel ahlaklı, iyi eğitilmiş ve güler yüzlü olması nazara gelmiş ve bu olay yaşanmıştır. Bu anneden başka din dışı bir anlama referansta bulunun mülaki bulunmamaktadır.

6.3. Belâ İnancı

Belâ kavramı daha önce imtihanın bir vesilesi olarak fitne ve musibet ile beraber kullanılmıştır. Bu bağlamda belâ olumsuz bir anlama gelmekten ziyade imtihan için bir araçtır. Ancak görüşmelerde bir gazi belâ kelimesini istenmeyen, kişiyi sıkıntıya ve zora sokan durum anlamlarında kullanmıştır. “Belâmızı istedik Allah da verdi...” diyen Gazi Fikret tecrübeli bir komutan olarak bir kaçağı takip etmektedir. Takip uzadıkça tedbirsiz davranmaya başlamıştır. “Hata yapmasak bu iş başımıza gelmezdi. Her zamanki gibi dikkatli olsak bu iş başımıza gelmezdi.” Bu konuda sorumluluğu üstüne alan Fikret iç denetim odaklı bir tutum sergilemektedir. “Tedbirsizlik yani. Yani Allah’ın bana zulmetme gibi bir şeyi mi var? Olur mu?! Tamamen benden kaynaklı ben istedim O verdi.” Pargament’e göre³⁰ yaşanan sıkıntıyı Allah’ın cezalandırması olarak değerlendirmek de dini başa çıkma metodudur. Ancak bu vakada olayın Tanrı ile bir alakası yoktur, zira Tanrı durup dururken Fikret’e kötülük yapmamıştır. Ancak o, bu belâyı hak etmiştir. Yani tedbiri elden bırakıp, önlem almaksızın davranmaya başlayarak bu belâyı istemiştir. Yoksa kendiliğinden bir zorluk, zulüm ya da belâ vermemiştir. Bu noktada olumsuz başa çıkmadan bahsetmek mümkün görünmektedir.

SONUÇ

Araştırmanın temel problemine cevap olarak, imtihan inancı yaşanan olaya anlam yüklemesi sayesinde şehit aileleri, gaziler ve gazi ailelerinin başa çıkmasında, çoğunlukla olumlu etkilerde bulunmaktadır. Bu noktada spesifik olarak, şehit aileleri, gaziler ve onların ailelerinin yaşamış olduğu travmalar ile başa çıkarken, imtihan inancını kullanıp kullanmadıklarına odaklanan başka çalışma tespit edilememiştir. Ancak imtihan

30 Pargament, *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*, 292.

inancı ve başa çıkmayı konu edinen Tokur'un³¹, Down Sendromlu çocukları olan aileler üzerinde yapmış olduğu çalışmasının sonuçları ile bizim araştırma sonuçlarımız tutarlı görünmektedir. Araştırma sonuçları aynı zamanda, Çufta'nın³² kanser hastaları, Işık'ın³³ ebeveyni ölen kişiler üzerinde yapmış olduğu çalışmaların sonuçları ile de uyusmaktadır. Konuyu savaş travmaları bağlamında değerlendirmek gerekirse Sağır'ın³⁴, Suriyeli mülteciler üzerinde yapmış olduğu çalışma ile birtakım paralellikler göze çarpmaktadır. Özellikle dinin, savaş travmaları ile baş etmede işlevsel olarak ve çoğunlukla olumlu olacak şekilde kullanıldığı bulgusu şehit aileleri, gaziler ve gazi aileleri için de geçerlidir.

Üç grup için de imtihan inancı Allah'ın sınamasına tabi tutulmak ve bu sınavı geçmeyi ummak bağlamında yer bulmaktadır. Şehit ailelerinde, dinin sunduğu ölümün kişinin imtihanı olduğu yönündeki anlam başa çıkmayı olumlu etkilemiştir. Bu noktada imtihan inancına bağlı olarak, şehitliğe yüklenen şerefli, onurlu, istenir ölüm anlamlarının da başa çıkmayı olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. İmtihan inancı şehit ailelerinin travmayı kabullenme ve onunla yaşamaya devam etmelerinde, "Bu olay neden benim başıma geldi?" sorusuna cevap verdiği için duygu odaklı ve bilişsel yönlü olmak üzere başa çıkmada işlevseldir. Allah'ın kendilerini imtihan ettiği ve bu sebeple yakınlarını kaybettiklerini söyleyen şehit aileleri, genel olarak bu imtihanının zorluğundan yakınmaktadır. Ancak günaha girmek ve isyan etmek istemedikleri için bu zorluğu kaldırmaya gayret etmektedirler. İki vakada imtihan inancı olumsuz başa çıkma ile sonuçlanmıştır. Burada önemli olan husus bu iki katılımcının tarih olarak travmayı en yakın dönemde yaşayan kişiler olmalarıdır. Bu noktada isyan, öfke ve acının yoğun olduğu travmanın ilk dönemlerinde imtihan inancı olumsuz başa çıkmaya neden olurken zamanla bu etki, olumluya evrilebilir demek mümkün görünmektedir.

Allah'ın kendilerini imtihan ettiği inancı hem gaziler de hem de gazi yakınlarında mevcut olup başa çıkmaya olumlu yansımaktadır. Şehit ai-

31 Tokur, *İmtihan Psikolojisi Var Olmanın Hakkını Vermek: İmtihan*, 143.

32 Muharrem Çufta, *Kanser Hastalığı ile Başa Çıkmada Dinî İnanç ve Tutumların Rolü (Kosova Örneği)* (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2014), 135-136.

33 Zehra Işık, *Ebeveyni Ölen Yetişkinlerde Dinî Başa Çıkma* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013), 154.

34 Zeynep Sağır, *Suriyeli Mültecilerde Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014), 69.

leleri ile gaziler ve onların aileleri arasında bu noktada bazı farklılıklar gözlemlenmektedir. Zira bu iki grup, şehit ailelerinden daha fazla imtihan inancına atıf yapmakta ve bunu olumlu başa çıkma amacıyla kullanmaktadır. Bu hususta, imtihan inancının çözümü olan ya da etkisi hafifletilebilecek travmalar için daha kullanışlı olduğu yorumunu yapmak mümkündür.

Üç grup içinde imtihan inancını problem odaklı başa çıkma yönünde kullanan tek grup gazi yakınlarıdır. Bu kişiler, gazi olan yakınlarının travma kaynaklı sinir, üzüntü, ümitsizlik gibi olumsuz duygu durumlarının yanı sıra toplumdan kaçma, yemek ve uykuda bozulma gibi davranışlara yansıyan yönlerini de ortadan kaldırmak amacıyla imtihan inancını kullanmaktadırlar. Gazi yakınları imtihan inancını, kendi travmalarında duygu odaklı kullanmaya gayret ederken, aynı inancı gazilerin davranış problemlerinin çözümünde problem odaklı kullanmaya çalışmaktadırlar.

Travmanın anlamlandırılmasında belâ ve nazar inançları da kullanılmaktadır. Katılımcıların kader inancı genellikle, teslimiyetçi bir yapıya sahiptir ve yaşanan olayın kaçınılmazlığını vurgulamaktadır. Macit³⁵ kaderciliği, tüm yaşam olaylarının sonuçları da dâhil olarak, önceden Tanrı tarafından hükme bağlanması ve bu takdirin değişmeyeceğine inanmak ve bu inanç doğrultusunda hareket etmek, davranış ve olayları böylece açıklamak şeklindeki tanımlamaktadır. Buradan hareketle görüşmecilerin kader anlayışı “kadercî” olarak değerlendirilebilir. Bu anlayış, bireye zor gelen, olumsuz ve yaşamının akışını zorlaştıran durumların daha kolay kabullenmesine yardımcı olabilmektedir. Bu durum şehit aileleri, gaziler ve gazi ailelerinde kader ve başa çıkma konusunda birebir gözlenmektedir. Araştırmanın bu yöndeki bulguları Batman’ın,³⁶ kadın Kur’an kursu öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmanın sonuçları ile tutarlıdır.

Baş a çıkma çabasında hangi dinî ya da din dışı öğelerin seçileceği ve bunun nasıl kullanılacağı konusunda kişilik yapısı, bireysel donanım, sosyal çevre ve dengeyi bozan olayın niteliği belirleyici olmaktadır. Eğer kişi dine önem veren bir yapıda ise ve dinin, yaşadığı problem durumuna dair direkt olarak sunmuş olduğu reçeteler mevcutsa, baş a çıkma dinî bir ağırlık kazanmaktadır.

35 Mustafa Macit, *Boyun Eğme-Baş a Çıkma Sarkacında Kadercilik: Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım* (İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2014), 11.

36 Elif Batman, *Yaşamın Zorluklarıyla Baş a Çıkma Kader İnancının Rolü* (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2008), 49.

KAYNAKÇA

Akalın, Şükrü Haluk - Toparlı, Recep - Gözaydın, Nevzat - Zülfikar, Hamza - Argunşah, Mustafa - Demir, Nurettin - Tezcan Aksu, Belgin - Gültekin, Beyza. "İmtihan". *Büyük Türkçe Sözlük*. 963. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

Aslan, Ferhat - Türksever, Zeynep. "İstanbul Folklorunda Şehitlik Etrafında Oluşan Halk İnançları, Uygulamalar ve Memoratlar: Edirnekapı Şehitliği Örneği". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 51 (Ekim 2015): 27-62.

Ayten, Ali. *Tanrı'ya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.

Batman, Elif. *Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkmada Kader İnancının Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2008.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Mustafâ Dîb el-Buğâ. Yemâme, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993.

Can, Ali. "Kur'ân ve Yeni Ahit'e Göre Şehitlik". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/37 (2015): 1035-1048.

Coşkun, İbrahim. *İlahi Adalet ve Engelli Bireyler*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2016.

Çufta, Muharrem. *Kanser Hastalığı ile Başa Çıkmada Dinî İnanç ve Tutumların Rolü (Kosova Örneği)*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2014.

Çağrı, Mustafa. "Fitne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 156-159. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Çağrı, Mustafa. "Musibet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 255-256. Ankara: TDV Yayınları, 2006.

Dögüş, Selahattin. "Osman Gazi'den Gazi Mustafa Kemal'e Anadolu Gazileri". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Dergisi* 9/1 (2007): 25-50.

Esed, Muhammed. *Kuran Mesajı: Meal-Tefsir*. Trc. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.

Frankl, Victor Emil. *İnsanın Anlam Arayışı*. İstanbul: Okuyanlar Yayınları, 2018.

Güneş, Ali Rıza. *İmtihan ve Hikmet Boyutuyla Kaderi Anlamak*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.

Gürkan, Salime Leyla. "Şehid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38: 431-433. Ankara: TDV Yayınları, 2010.

Hilâlî, Mecdî. *İmtihan*. İstanbul: Beka Yayınları, 2017.

Işık, Zehra. *Ebeveyni Ölen Yetişkinlerde Dinî Başa Çıkma*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.

Karagöz, İsmail. *Kur'an'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum*. İstanbul: Çelik Yayınları, 1996.

Karaman, Hayrettin - Dönmez, İbrahim Kafi - Çağrı, Mustafa - Gümü, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Kızılgeçit, Muhammet. *Din Psikolojisinin 100'ü*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Kutub, Seyyid - el-Cevziyye, İbn Kayyim. *Belâ ve İmtihan*. İstanbul: Rayza Yayınları, 2007.

Macit, Mustafa. *Boyun Eğme-Başa Çıkma Sarkacında Kadercilik: Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2014.

Murat, Ayşe - Kızılgeçit, Muhammet. "Dini Başa Çıkma ve Psikopatoloji İlişkisi (Rize Örneği)". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Haziran 2017): 111-151.

Müncebî, Abdullah. *Sabır ve Rıza*. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2017.

Oral, Osman. "Mâtürîdî de Sabır, Şükür ve Hikmet İlişkisi". *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/4 (Aralık 2015): 343-362.

Özcan, Abdülkadir. "Gazi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 443-445. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim ve Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.

Pargament, Kenneth - Koenig, Herold - Perez, Lisa. "The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the RCOPE". *Journal of Clinical Psychology* 56/4 (April 2000): 519-543.

Pargament, Kenneth. "Tanrım Bana Yardım Et: Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru". Trc. Ahmet Albayrak. *Tabula Rasa* 3/9 (2003): 207-238.

Pargament, Kenneth. *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. New York: The Guilford Press, 1997.

Sağır, Zeynep. *Suriyeli Mültecilerde Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

Sümer, Necati. *Dinlerde İntihar, Şehitlik ve Ötanazi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.

Tartûsî, Abdulhalim. *Belâ ve Musibetlerle İmtihan*. İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2016.

Tekin, Şinasi. "Türk Dünyasında Gazâ ve Cihâd Kavramları Üzerine Düşünceler: Gazi Teriminin Anadolu ile Akdeniz Bölgesinde İtibarını Yeniden Kazanması". *Tarih ve Toplum Dergisi* 19 (1993): 73-80.

Tokur, Behlül. *İmtihan Psikolojisi Var Olmanın Hakkını Vermek: İmtihan*. Ankara: Fecr Yayıncılık, 2018.

Uludağ, Süleyman. "Belâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5: 380. Ankara: TDV Yayınları, 1992.

Yunus Emre. *Yunus Emre Divanı*. Der. Selim. Yağmur. İstanbul: Der-gah Yayınları, 2014.

Yusufoğlu, Abdullah. *İslam İtikadında Ahiret*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2014a.

Yusufoğlu, Abdullah. *İslamî Mücadelede İmtihan*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2014b.